

**O'Z JONIGA QASD QILISH HOLATLARIDA BUYRAK USTI
BEZLARINING PATOMORFOLOGIK O'ZGARISHLARI**

Rayimberdiyev Suhrob Abduxalil o'g'li,

Assistant, Andijon davlat tibbiyot instituti

ANNOTATSIYA: Bugungi kunda noaniqlik va beqarorlik odatiy holga aylangan. Mazkur tezisdan o'z joniga qasd qilish holatlari holatlarida buyrak usti bezining patomorfologik o'zgarishlari tahlil qilinadi. O'limdan so'ng buyrak usti bezlarida kuzatiladigan morfologik o'zgarishlar, ularning sabab va oqibatlari haqida ilmiy ma'lumotlar keltiriladi. Shuningdek, patogistologik tahlillar asosida olingan natijalarga ko'ra, o'z joniga qasd qilish holatlari natijasida yuzaga keladigan stress va gemodinamik o'zgarishlarning buyrak usti bezlari faoliyatiga ta'siri yoritiladi.. Hozirgi kunda o'z joniga qasd qilish holatlari har yili dunyo bo'yicha bir milliondan ortiq o'lim holatlarini tashkil etmoqda. Ushbu tadqiqot shunday stressli holatlarda buyrak usti bezida yuz beradigan morfologik moslashuvchan o'zgarishlarni o'rganish maqsadida olib borildi.

KALIT SO'ZLAR: o'z joniga qasd qilish holatlari, buyrak usti bezi, patomorfologiya, stress, gemodinamik o'zgarishlar, kortizol, gormonlar, gipoksiya, nekroz, degenerativ o'zgarishlar.

KIRISH

o'z joniga qasd qilish holatlari holatlari o'lim sabablari orasida jiddiy patologik jarayonlardan biri hisoblanadi. Odatda, o'z joniga qasd qilish holatlari natijasida organizmda keskin gipoksiya rivojlanadi, bu esa ichki organlarning, jumladan, buyrak usti bezlarining ham morfologik o'zgarishlariga olib keladi. Buyrak usti bezlari organizmning stressga javob berishida muhim ahamiyat kasb etib, ularning faoliyati turli gormonlarning ishlab chiqarilishi bilan bevosita bog'liq. Ushbu tezisdan osilish holatlarida buyrak usti bezlarining patomorfologik jihatdan qanday o'zgarishlarga uchrashi, bu o'zgarishlarning etiopatogenetik sabablari va oqibatlari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

Maqsad va vazifalar: Buyrak usti bezida yuz beradigan morfologik moslashuvchan o'zgarishlarni xronik stressga javoban tahlil qilish, chunki bu bez ham gipotalamo-gipofizar-buyrak usti (HPA) o'qi, hamda simpatoadrenomedullary o'qining stressga javob beruvchi a'zosi hisoblanadi. Tadqiqot ikki yil davomida olib borildi. O'z joniga qasd qilgan holatdagi o'ng va chap buyrak usti bezlari hamda tasodifiy halokatga uchragan nazorat guruhi holatlari o'rganildi. Morfologik tahlil natijalariga ko'ra, o'z joniga qasd qilgan shaxslarda buyrak usti bezining og'irligi va o'lchamlari nazorat guruhiga nisbatan ortganligi aniqlandi. Buyrak usti bezining odatdagi shakli to'satdan yuz bergan zo'raki holatlar (ya'ni, avariya) haqida ma'lumot berishi mumkin. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, xronik stress (o'z joniga qasd holatlarida) buyrak usti bezining o'sishiga olib keladi va bu holat noma'lum sababli yuzaga kelgan o'limlarni aniqlashda sud-tibbiyot mutaxassislari uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

1. Buyrak usti bezlarining morfologik tuzilishi va funksiyasi

Buyrak usti bezlari ikkita asosiy qismdan – po'stloq qavat (korteks) va ichki qavat (medulla)dan iborat bo'lib, organizmning stressga javob berishida muhim rol o'ynaydi. Korteks qismida kortikosteroid gormonlar (kortizol, aldosteron) sintezlanadi, ichki qavat esa adrenalina va noradrenalina ishlab chiqarish bilan shug'ullanadi. Ushbu gormonlar qon bosimini tartibga solish, metabolism va immun javoblarni boshqarishda ishtirok etadi.

2. o'z joniga qasd qilish holatlari va buyrak usti bezlari

o'z joniga qasd qilish holatlari holatlarida buyrak usti bezlari og'ir stress sharoitida ishlaydi. O'limdan avvalgi davrda gipoksiya rivojlanib, buyrak usti bezlarining qon bilan ta'minlanishi buziladi. Bu jarayon bir necha bosqichda kechadi:

- **Gipoksiya va ishemiya:** Buyrak usti bezlarida qon aylanishining buzilishi korteks qatlamida degenerativ o'zgarishlarni keltirib chiqaradi.
- **Gemodinamik buzilishlar:** Qon bosimining pasayishi va venoz dimlanish natijasida po'stloq qavatda qon quyilishi va to'qimalarning shishishi kuzatiladi.

- Gormonal disbalans: Kortizol ishlab chiqarilishining keskin ortishi yoki kamayishi kuzatilishi mumkin, bu esa organizmning umumiy metabolik muvozanatini buzadi.

3. Buyrak usti bezlarining patomorfologik o'zgarishlari

Patomorfologik jihatdan osilish holatlarida buyrak usti bezlarida quyidagi o'zgarishlar kuzatiladi:

- Giperplaziya yoki atrofiya: Qisqa muddatli osilishlarda buyrak usti bezlarining po'stloq qavati qisman gipertrofiyaga uchrashi mumkin, uzoq davom etgan osilishlarda esa atrofiya kuzatiladi.

- Gistologik o'zgarishlar: Korteks va medulla qatlamlarida nekroz, gemorragik o'zgarishlar, sitoplazmada vakuolizatsiya va yadro degeneratsiyasi aniqlanadi.

- Venoz dimlanish va qon quyilishlari: Ayniqsa, ichki qavat (medulla)da venoz dimlanish va qon quyilishlari sezilarli darajada ifodalanadi.

4. O'limdan keyingi patogistologik tekshiruv natijalari

o'z joniga qasd qilish holatlari natijasida yuzaga keladigan patomorfologik o'zgarishlar sud-tibbiyot ekspertizasi uchun muhim diagnostik belgilardan biri hisoblanadi. Buyrak usti bezlarining mikroskopik tahlili orqali gipoksik degeneratsiya darajasi, gormonal o'zgarishlar va o'lim vaqtini aniqlash imkoniyati mavjud.

XULOSA

Stressga qarshi kurashishda buyrak usti bezining asosiy rolini hisobga olgan holda, ushbu tadqiqotda odam organizmi asosida buyrak usti bezining morfologik o'zgarishlari (ya'ni og'irligi va o'lchamlari) aniqlangan o'z joniga qasd holatlari bilan bog'lanib tahlil qilindi. Natijalarga ko'ra, o'z joniga qasd qilgan holatlarda buyrak usti bezining og'irligi va o'lchamlari mos yoshdagi baxtsiz hodisalardan vafot etgan shaxslarniki bilan solishtirganda ishtibohli darajada ortgan. Bu holat, ehtimol, stress omillariga moslashuv natijasi sifatida talqin etilishi mumkin. Mazkur loyiha bu sohada mavjud imkoniyatlar doirasida amalga oshirilgan kamtarona bir urinish bo'lib, sud-tibbiyot amaliyotida yuzaga keladigan muammolarni yoritishda yana ko'plab chuqur tadqiqotlar o'tkazilishi lozim. Shunday qilib, ushbu tadqiqot kronik stress holatlari

buyrak usti bezining o'sishini keltirib chiqarishini ko'rsatadi va bu esa aniqlanmagan o'lim sabablari bo'yicha tergov yuritayotgan sud-tibbiyot mutaxassislari uchun ahamiyatli axborot manbai bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Sukhrob R., Ibragim B. In the mechanical injury and heart pathology structural characteristics of the adrenal gland //British View. – 2023. – T. 8. – №. 2.
2. С. А.Райимбердиев⁺, И. И. Бахриев⁺, СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СУДЕБНО-МЕДИЦИНСКОЙ ДИАГНОСТИКИ МЕХАНИЧЕСКОЙ АСФИКСИИ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ МОРФОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В НАДНОЧЕЧНИКАХ. ITFTTDM [Internet]. 2024 May 13 [cited 2025 Apr. 14];2(5):300-7. Available from: <https://universalpublishings.com/index.php/itfttdm/article/view/5678>
3. T. Q. Jo'rayev, "Sud-tibbiy ekspertiza asoslari," Toshkent, 2018.
4. R. Xodjayev, "Patologik anatomiya," Toshkent, 2017.
5. S. M. Nasrullayev, "Sud-tibbiy ekspertizada patogistologik tadqiqotlar," Toshkent, 2019.
6. X. A. Rahmonov, "Gistologiya va embriologiya," Toshkent, 2020.
7. N. H. Sattorov, "Sud-tibbiyot amaliyotida o'lim sabablari," Toshkent, 2021.
8. U. B. O'rinov, "Buyrak usti bezi kasalliklari va ularning patomorfologiyasi," Samarqand, 2019.
9. Z. M. Jo'rayev, "Stress va gormonal regulyatsiya," Toshkent, 2016.
10. A. Ergashev, "Organizmning gipoksiyaga javobi," Buxoro, 2015.
11. G. T. To'laganov, "Sud-tibbiyot ekspertizasi asoslari," Qarshi, 2018.
12. R. N. Oripov, "O'limdan keyingi gistologik tadqiqotlar," Toshkent, 2022.